

Ptaki Zbiornika Kuźnica Warężyńska

The birds of Kuźnica Warężyńska Reservoir

Słowa kluczowe: ptaki wodne, zmiany liczebności, sukcesja roślinności, zbiorniki retencyjne, zbiornik Kuźnica Warężyńska

Key words: waterbirds, changes in number, plant succession, reservoirs, Kuźnica Warężyńska Reservoir

Paweł Kmiecik

Radosław Gwóźdź

INFLUENCE Monitoring Przyrodniczy
ul. Korczaka 2/64, 41-300 Dąbrowa Górnicza
e-mail: influence@influence.pl

Szymon Beuch

Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska
ul. św. Huberta 35, 40-543 Katowice
e-mail: szymon.beuch@gmail.com

Abstrakt

Na zbiorniku Kuźnica Warężyńska w latach 1994–2014 stwierdzono występowanie 202 gatunków ptaków, z czego 104 lęgowych. Miejsce to jest istotnym lęgowiskiem w regionie dla ąsznika, krwawodzioba, śmieszki, mewy białogłowej, mewy czarnogłowej, rybitwy rzecznej, a także dla brzegówki i podróżniczka. W okresie migracji notuje się tu duże stada grążyc. Zbiornik nie jest ważnym lęgowiskiem dla ptaków blaszkodziobych (labędzi i kaczek pływających) ani miejscem odpoczynku dla migrujących gęsi. Zagrożeniem dla występujących tu ptaków jest sukcesja roślinności drzewiastej na wyspach, a także działalność rekreacyjna na całym obszarze zbiornika.

Abstract

A total of 202 bird species, including 104 breeding ones, were recorded at the Kuźnica Warężyńska Reservoir in 1994 – 2014. This reservoir is a regional important nesting site for the Black-necked Grebe, Common Redshank, Black-headed Gull, Caspian Gull, Mediterranean Gull, Common Tern, Sand Martin and Bluethroat. Large flocks of diving ducks are observed during migration. The reservoir is neither an important nesting site for swans and dabbling ducks nor stopover site for migrating geese. Main dangers for birds constitute succession of trees and bushes on islands as well as recreational activities within the whole reservoir area.

Wstęp

Badania awifauny zbiorników retencyjnych w naszym regionie podejmowano wielokrotnie (Stawarczyk 2001). Zwykle prace te nie obejmowały okresów powstawania zbiorników i prowadzone były na akwenach już istniejących. Kuźnica Warężyńska jest przykładem zbiornika, na którym zasiedlenie przez ptaki było monitorowane od początku jego powstania. Częściowe wyniki obserwacji ptaków na zbiorniku były publikowane w czasopismach popularnonauko-

wych (Kmieciak 2009a, 2009b) oraz przy okazji zbierania danych do opracowania „Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce” (Kmieciak i in. 2010).

Teren badań

Zbiornik Kuźnica Warężyńska (ryc. 1) znajduje się na terenie gminy Dąbrowa Górnicza (kolonia Piekło, Ratanice, Antoniów, Ujejsce) oraz Wojkowic Kościelnych (gm. Siewierz, pow. będziński) w województwie śląskim. Jest położony w Kotlinie Dąbrowskiej

Rycina 1. Mapa zbiornika Kuźnica Warężyńska i terenu badań

Figure 1. Map of the Kuźnica Warężyńska Reservoir and study plot

na Wyżynie Śląskiej (Kondracki 2002). Powstał po zalaniu kopalni piasku pod-sadzkowego o tej samej nazwie, w której eksploatacja była prowadzona od 1972 roku. Proces napełniania zbiornika rozpoczął się w 2002 roku, kiedy zaprzestano odpompowywania do Przemszy wód gruntowych, zalewających wyrobisko i zanotowano pierwszy nieznaczny przybór wody w północnej części wyrobiska. W kolejnych latach zalaniu ulegały znajdujące się coraz dalej na południe rejony piaskowni. Najpóźniej zatopiona została część między kolo-nią Piekło a Mariankami. Zbiornik oddano do użytku w sierpniu 2006 roku. Krótco potem osiągnął on docelowy poziom piętrzenia (264,0 m n.p.m.), przy którym powierzchnia lustra wody wynosi 496 ha (przy maksymalnym poziomie piętrzenia, 265,5 m n.p.m., powierzchnia wynosi 560 ha). Główne funkcje zbiornika to ochrona przeciwpowodziowa oraz retencja wody (Czylok i in. 2007).

Badaniami objęto cały zbiornik wraz z bezpośrednio przylegającymi terenami. Od zachodu teren badań ogranicza Czarna Przemsza, od północy rzeka Trzebyczka do Podbagienka, dalej na południowy wschód granicę stanowi brzeg wyrobiska aż po tory kolejowe w rejonie Piekła i dalej wzdłuż nich do mostu na Czarnej Przemszy koło Marianek. W części środkowo-wschodniej znajduje się płytka zatoka (zwana dalej „Zatoką”) z licznymi wyspami oraz dużym płatem szuwaru trzcinowego.

Materiały i metody

W zestawieniu awifauny uwzględniono dane zebrane w latach 1994–2014, chociaż zasadniczą część stanowią te z okresu, w którym trwały prace nad budową zbiornika (od czasu gdy zaczął podnosić się poziom wody w wyrobisku), a więc lata 2002–2007. W okresie tym wykonano łącznie 202 kontrole zbiornika.

W sezonie lęgowym najintensywniej penetrowany był rejon „Zatoki” wraz z wyspami. Poza tym okresem większą część kontroli prowadzono przy użyciu lunet z kilku punktów na brzegach zbiornika: z rejonu kolonii Piekło, Marianek, Ratanic, Kuźnicy Podleśnej oraz Wojkowic Kościelnych. Wówczas rzadziej prowadzono obserwacje w głębi „Zatoki”.

W sezonie lęgowym wykonywano również kontrole polegające na obejściu całego zbiornika i zanotowaniu wszystkich ptaków wodno-błotnych oraz wybranych ptaków innych gatunków. Dodatkowo 1–2 razy w sezonie kontrolowano „Zatokę” oraz wyspy przy użyciu pontonu. Dla perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus*, zausznika *P. nigricolis*, łabędzia niemego *Cygnus olor*, śmieszki *Chroicocephalus ridibundus*, mewy czarnogłowej *Larus melanacephalus*, mewy białogłowej *L. cachinans* oraz rybitwy rzecznej *Sterna hirundo* za liczbę gniazdujących par przyjęto liczbę znalezionych gniazd. Liczebność kaczek Anatidae, chruścieli Rallidae, siewkowców Charadrii oceniano na podstawie obserwacji zaniepokojonych ptaków dorosłych w szczycie pory lęgowej lub par wodzących młode. W przypadku

bąka *Botaurus stellaris*, bączka *Ixobrychus minimus*, ptaków wróblowych Passeriformes za liczbę par lęgowych przyjmowano liczbę odzywających się samców. Nie stosowano stymulacji głosowej. Dla brzegówki *Riparia riparia* liczono ukończone norki, ale nie określano liczby zajętych norek.

W latach 2008–2012 na zbiorniku prowadzone było obrączkowanie mew w koloniach na wyspach (PK). Przy tej okazji wykonywane były zabiegi polegające na usuwaniu roślinności z zarastających części wysp oraz liczono liczebności innych grup ptaków lęgowych. Na wyspach zbiornika prowadzony jest monitoring mewy czarnogłowej w ramach Monitoringu Gatunków Rzadkich (PK, RG).

W niniejszym zestawieniu wykorzystano dane następujących obserwatorów: Jacek Betleja (JB), Szymon Beuch (SB), Piotr Chara (PC), Adam Dybich (AD), Radosław Gwóźdź (RG), Bogusław Horbanowicz (BH), Agnieszka i Krzysztof Henel (AKH), Krystian Jainta (KJ), Marcin Karetta (MK), Sławomir Karpicki (SK), Paweł Kmieciak (PK), Krzysztof Kokozka (KK), Łukasz Krajewski (ŁK), Damian Kurlaj (DK), Piotr Łągosz (PŁ), Wojciech Miłosz (WM), Adrian Ochmann (AO), Artur Oruba (AO_r), Tomasz Świąciak (TŚ), Tomasz Wilk (TW), Jarosław Wojtczak (JW).

Przeгляд gatunków

Łabędź niemy *Cygnus olor*. Corocznie lęgowy w liczbie 1–2 par (na „Zatoce” oraz w rejonie Ratican). Widywany przez cały rok. Nie tworzył większych koncentracji – maksymalnie 23 os. (21.04.2007 r., PK).

Łabędź krzykliwy *Cygnus cygnus*. 1 obserwacja: 14.12.2010 r., 3 ad. w części północnej (PK).

Gęś zbożowa *Anser fabalis*. Przelotna. Częściej widywana podczas jesiennej wędrówki, chociaż wiosną notowano stada przelatujące nad zbiornikiem, np. 12.04.2004 r. dwa stada liczące ok. 200 i ok. 170 gęsi (mieszane z białoczelną, PK), 8.03.2009 r. ok. 300 (ŁK). Jesienią, notowano do 200 przelatujących gęsi – 17.10.2007 r. (KK, JW), ale zwykle od kilku do kilkudziesięciu. Bardzo rzadko siada na tafli zbiornika (tylko kilka obserwacji pojedynczych ptaków lub grupek kilku osobników).

Gęś białoczelna *Anser albifrons*. Przelotna. Kilkanaście stwierdzeń podczas wędrówki – jesienią zwykle po kilka osobników. Najwięcej obserwowano 21.10.2007 r. – ok. 30 os. (JB, DK). Wiosną notowana w przelatujących stadach gęsi zbożowych.

Gęgawa *Anser anser*. Przelotna. Zwykle notowano kilka do kilkunastu ptaków (w marcu, lipcu i od września do listopada). Maksymalnie obserwowano przelot ok. 50 i ok. 80 nad częścią wschodnią 11.03.2007 r. (PK) oraz ok. 60 ptaków 29.09.2007 r. (TŚ). Podobnie jak w przypadku innych gęsi obserwacje dotyczą przeważnie ptaków przelatujących, sporadycznie siadających na wodzie.

Bernikla kanadyjska *Branta canadensis*. Jedno stwierdzenie. Pojedynczego ptaka obserwowano na zbiorniku 22.12.2012 (JB).

Bernikla białolica *Branta leucopsis*. Jedno stwierdzenie. Jeden ptak 27.12.2009 r. (AD).

Kazarka rdzawa *Tadorna ferruginea*. Jedno stwierdzenie. W 2007 r. od kwietnia do lipca widywano na „Zatoce” 1 samicę (PK i in.)

- Świstun** *Anas penelope*. Przelotny. Wiosną stwierdzany od marca do połowy maja, maksymalnie ok. 400 ptaków 22.03.2009 r. (DK). Jesienią najwięcej (21 os.) odnotowano 28.10.2009 r. (PK). Sporadycznie spotykany zimą – 18.01 i 4.02.2004 r. widziano 1 samicę (PK), 7.01.2014 r. – 3 samce (RG) w części północnej.
- Krakwa** *Anas strepera*. Wyjątkowo lęgowa. W maju 2009 r. znaleziono martwą samicę przy pustym gnieździe (prawdopodobnie ofiara norki amerykańskiej, PK, WM). Poza tym przelotna – wiosną, w kwietniu i w maju na „Zatoce” do 5 ptaków. Nieco liczniej jesienią (od lipca do października) – najwięcej odnotowano 30.09.2007 r. na „Zatoce” – 23 ptaki (PK).
- Cyraneczka** *Anas crecca*. Przelotna. Wiosną obserwowana od marca do pierwszych dni maja, maksymalnie do 15 ptaków. W niektórych sezonach po 2–3 ptaki (także pary) obserwowano w czerwcu i lipcu. Przelot jesienią od połowy sierpnia, a ostatnie osobniki widywano do zamrznięcia akwenu. Największe stada notowano na przełomie października i listopada (np. 27.10 i 2.11.2005 r. odpowiednio ok. 130 i 200 os.). W grudniu widywano do ok. 50 ptaków, a w wyjątkowo łagodną zimę 2006/2007 aż ok. 100 os. (28.12.2006 r., DK).
- Krzyżówka** *Anas platyrhynchos*. Lęgowa. Stwierdzono do 6 par lęgowych, głównie w rejonie „Zatok”. Nie tworzyła większych koncentracji – maksymalnie ok. 170 ptaków 17.12.2009 r. (PK), zwykle jednak do kilkudziesięciu.
- Rożeniec** *Anas acuta*. Rzadko przelotny. Stwierdzony siedmiokrotnie. Zarówno wiosną, jak i jesienią, maksymalnie 6 ptaków 6.04.2009 r. (PK, KJ).
- Cyranka** *Anas querquedula*. Prawdopodobnie lęgowa. Kilkakrotnie do końca maja widywano niepokojącą się parę ptaków, w czerwcu i lipcu widywano samice bądź kilka samców. Nie udało się potwierdzić gniazdowania. Najczęściej stwierdzana w kwietniu, maksymalnie 10 ptaków na „Zatoce” 3.04.2007 r. (PK). Jesienią obserwowana sporadycznie.
- Płaskonos** *Anas clypeata*. Przelotny. Nielicznie obserwowany wiosną (w kwietniu do 7 os.) i jesienią (sierpień – listopad). Najpóźniejsza data wiosenna – para ptaków na „Zatoce” 25.05.2007 r. (PK). Maksymalnie 60 os. 13.11.2008 r. (PK).
- Helmiatka** *Netta rufina*. Przelotna. Od 2004 roku ok. 80 stwierdzeń, głównie jesiennych. Kilka obserwacji z okresu kwiecień – maj. Pojedyncze zimowe. Najwięcej – 6 os. (5 samic i 1 samca) widziano 31.10.2007 r. (PK). Najwcześniejsza obserwacja miała miejsce 4.04.2008 r. (RG), najpóźniejsza 19.12.2007 r. (PK).
- Głowienka** *Aythya ferina*. Lęgowa, do 4 par. Podczas przelotu wiosennego zwykle widywano do ok. 50 ptaków, a największe zgrupowanie liczące ok. 210 os. stwierdzono 31.03.2004 r. (PK). Zdecydowanie większe stada obserwowano jesienią (od końca września do grudnia), np. ok. 800 os. (11.11.2014 r., DK) i ok. 760 os. (4.12.2005 r., PK).
- Czerniczka** *Aythya collaris*. Dwa stwierdzenia. Dorosły samiec był widziany w części północnej 27.04.2005 r. (JB, SB, PK), dorosła samica w okresie 3–18.11.2008 r. (PK i in.).
- Podgorzałka** *Aythya nyroca*. Jedna obserwacja samca: 1.10.2011 r. (DK, KJ).
- Czernica** *Aythya fuligula*. Lęgowa. W latach 2005–2007 na zbiorniku stwierdzono 3–4 pary lęgowe. W okresie wędrówek największe koncentracje notowano jesienią (głównie od października do listopada, np. 23.10.2005 r. ok. 650 os. (PK), 13.11.2008 r. ok. 600 os. (PK)). Wiosną nie tworzyła tak dużych stad – maksymalnie ok. 140 ptaków widziano 29.04.2005 r. (PK).
- Ogorzałka** *Aythya marila*. Kilkanaście stwierdzeń w okresie od października do stycznia, 3 stwierdzenia kwietniowe. Największe stado – 19 ptaków – widziano 29.12.2013 r. (DK).
- Lodówka** *Clangula hyemalis*. Pięć obserwacji pojedynczych ptaków w szacie samicy – 17.04, 10.05.2012 r. (PK), 10.11.2012 r. (DK), 3.01.2013 r. (PŁ), 17.11.2013 r. (JB, DK) i 29.12.2013 r. (DK).

- Markaczka** *Melanitta nigra*. Kilka obserwacji od 1 do 7 ptaków w okresie listopad – grudzień, najwięcej – 7 ptaków w szacie samic 10.11.2012 r. (DK).
- Uhla** *Melanitta fusca*. Ok. 30 obserwacji w okresie listopad – marzec, maksymalnie 20 ptaków (6.01.2013 r., KJ). Jedna obserwacja kwietniowa 27.04.2007 r. (TŚ).
- Gągoł** *Bucephala clangula*. Przelotny. Notowany od połowy października aż do zamrznięcia zbiornika (zwykle do końca grudnia) i od początku marca do połowy kwietnia. Najwięcej – 28 ptaków (19 samic i 9 samców) widziano na „Zatoce” 27.11.2011 r. (PK). Najczęściej jednak na zbiorniku przebywało po kilka ptaków. Wiosną roku 2008 kilkukrotnie obserwowano hybrydę gągoła z bielaczkiem (KJ, PK, RG).
- Bielaczek** *Mergus albellus*. Kilkanaście stwierdzeń w okresie od listopada do marca, od 1 do 5 os.
- Szlachar** *Mergus serrator*. 11 obserwacji (6 kwietniowych, 5 w okresie listopad – styczeń), przeważnie 1–2 ptaków. Jedna obserwacja większego stada – 14.11.2008 r. widziano 21 os. (10 samców, 11 samic) w południowej części zbiornika (PK, RG).
- Nurogęś** *Mergus merganser*. Kilkanaście stwierdzeń w okresie październik – marzec, maksymalnie 17 os. (15.12.2010 r., PK).
- Sterniczka jamajska** *Oxyura jamaicensis*. Jedną samicę obserwowano w okresie 21–30.04.2011 r. w południowej części zbiornika (RG i in.), kolejną stwierdzono 16.04.2014 r. (RG i in.).
- Kuropatwa** *Perdix perdix*. Lęgowa. W rejonie zbiornika 1–2 pary lęgowe (głównie obrzeża północno-wschodnie). Jesienią i zimą maksymalnie do 30 ptaków w części północnej (13.11.2008 r., PK).
- Nur rdzawoszyi** *Gavia stellata*. Ponad 20 stwierdzeń od 1 do 6 os. w okresie październik – styczeń.
- Nur czarnoszyi** *Gavia arctica*. Ponad 70 stwierdzeń, corocznie obserwowany w okresie jesienno-zimowym, od 1 do 7 os. Rzadko stwierdzany w okresie wiosenno-letnim, w sezonach 2007 i 2009 obserwowano ptaki pozostające na zbiorniku przez kilka tygodni w okresie maj – sierpień.
- Perkozek** *Tachybaptus ruficollis*. Lęgowy, stwierdzono do 6 par. Obecny na zbiorniku praktycznie przez cały rok.
- Perkoz dwuczuby** *Podiceps cristatus*. Lęgowy, stwierdzono do 45 par, głównie na „Zatoce”. Przebywa na zbiorniku cały czas poza okresami, w których akwen zamara.
- Perkoz rdzawoszyi** *Podiceps grisegena*. Lęgowy, 2–3 pary, chociaż do końca kwietnia 2007 roku notowano nawet 7 tokujących par (TŚ). Ostatnie ptaki notowane są do zamrznięcia zbiornika (zwykle koniec grudnia).
- Perkoz rogaty** *Podiceps auritus*. Co najmniej 40 obserwacji od 1 do 6 ptaków (16.11.2007 r., PK, AD), najczęściej w okresach listopad – grudzień i kwiecień – maj.
- Zausznik** *Podiceps nigricollis*. Lęgowy. Dokładna penetracja wysp w roku 2007 pozwoliła na wykrycie 27 gniazd tego gatunku (JB, PK), a w roku 2008 – 25 gniazd (PK). Po początku września praktycznie znika ze zbiornika, ale ostatnie ptaki notowano jeszcze na początku listopada.
- Kormoran** *Phalacrocorax carbo*. Lęgowy, przebywa na zbiorniku praktycznie przez cały rok. W marcu 2007 odnotowano pierwszą, nieudaną próbę lęgu. W sezonie 2014 stwierdzono 6 gniazd (RG). Obserwowano również nieudaną próbę gniazdowania na ziemi dwóch par (2010, PK). Maksymalnie stwierdzano ok. 180–200 os. (DK, PK).
- Kormoran mały** *Phalacrocorax pygmeus* (fot. 1). 12 stwierdzeń od 1 do 4 os. w latach 2007–2011. (w roku 2007 – do 2 os., 2008 – do 4 os., 2009 – do 3 os., 2010 – do 2 os., 2011 – 1 os.). W niektórych okresach ptaki przebywały na zbiorniku po kilka tygodni (na przykład 18.09–2.12.2007 r., 18.08 – 27.12.2008 r.) (Komisja Faunistyczna 2008, 2009).

Fot. 1. Kormoran mały *Phalacrocorax pygmeus*, 21.09.2007 r., zb. Kuźnica Warężyńska (fot. A. Dybich)

Photo 1. Pygmy Cormorant *Phalacrocorax pygmaeus*, 21.09.2007, Kuźnica Warężyńska Reservoir (fot. A. Dybich)

Bąk *Botaurus stellaris*. Przed całkowitym zalaniem wyrobiska, w latach 2003–2005, w części południowej słyszano w sezonie lęgowym 1 „buczącego” samca (PK, RG) poza tym dwie obserwacje pojedynczych ptaków: 4.12.1995 r. w cz. południowej wyrobiska (AOr), 1 ptak przelatujący nad trzcinowiskiem 18.05.2009 r. (PK), jeden odzywający się samiec w okolicy Piekła 17.04.2014 r. (RG).

Bączek *Ixobrychus minutus*. W 2003 roku (przed całkowitym zalaniem zbiornika) odzywającego się samca słyszano na stawiku w rejonie Marianek (PK), w latach 2006–2007 w rejonie wysp i na „Zatoce” notowano 1 odzywającego się samca. Dodatkowo kilkakrotnie stwierdzony po sezonie lęgowym.

Ślepowron *Nycticorax nycticorax*. 2 stwierdzenia: 14.07 i 27.08.2006 r. – na „Zatoce” widziano odpowiednio 2 i 4 juv.

Czapla nadobna *Egretta garzetta*. 1 stwierdzenie: 18.08.2008 r. – 1 os. w południowej części zbiornika (KJ, RG).

Czapla biała *Egretta alba*. Przelotna. Co najmniej 40 obserwacji, maksymalnie 15 ptaków (PK). Najpóźniejsza data – 1 os. 5.12.1996 r. (AOr).

- Czapla siwa** *Ardea cinerea*. Widywana cały rok. Wiosną oraz w sezonie lęgowym spotykano do 12 ptaków. Nieco większe stada stwierdzano jesienią, maksymalnie 1.09 i 6.10.2002 r. w części północnej odpowiednio 33 i 28 os. (PK).
- Bocian czarny** *Ciconia nigra*. 11 stwierdzeń w okresie od kwietnia do lipca, przelatujących lub żerujących ptaków (do 2 os.).
- Bocian biały** *Ciconia ciconia*. Nielicznie przelotny. Maksymalnie obserwowano 7 ptaków. Przed powstaniem zbiornika część północna była regularnie wykorzystywana jako żerowisko dla gniazdującej w pobliżu pary.
- Trzmielojad** *Pernis apivorus*. 2 stwierdzenia: 1 dorosłego widziano 19.06.2007 r. k. Ratanic (JB, PK), 1 ptaka 23.09.2008 r. w rejonie „Zatoki” (PK).
- Bielik** *Haliaeetus albicilla*. 12 obserwacji od października do stycznia, podczas których obserwowano 1–2 ptaki.
- Gadożer** *Circaetus gallicus*. 1 stwierdzenie: 6–8.05.2008 r. 1 ptak (w trzecim kalendarzowym roku życia) przebywał na wschodnim brzegu zbiornika (PK i inni).
- Błotniak stawowy** *Circus aeruginosus*. W 2003 r. prawdopodobnie lęgowy, w 2005 r. w części południowej obserwowano parę budującą gniazdo, niestety lęg zakończył się niepowodzeniem (gniazdo uległo zatopieniu, PK). W pozostałych latach tylko na przelotach notowano po kilka osobników.
- Błotniak zbożowy** *Circus cyaneus*. 9 stwierdzeń. Tylko jedno wiosenne – 1 os. 10.04.1996 r. (AOr), pozostałe w okresie wrzesień – styczeń, maksymalnie 3 ptaki 20.10.1997 r. (AOr).
- Błotniak łąkowy** *Circus pygargus*. Stwierdzony raz: 17.04.2005 r. dorosły samiec koło Podbagienka (PK, RG).
- Myszołów włochaty** *Buteo lagopus*. 2 stwierdzenia pojedynczych ptaków: 30.10.2008 r. (PK) i 12.11.2008 r. (RG).
- Rybołów** *Pandion haliaetus*. 4 obserwacje. Jeden raz widziany wiosną – 1 os. 12.04.2006 r. Jesienią 1–2 ptaki widywane we wrześniu (PK, ŁK).
- Pustułka** *Falco tinnunculus*. Lęgowa, na obrzeżach zbiornika znajdują się rewiry 4 par (PK).
- Kobuz** *Falco subbuteo*. 10 stwierdzeń, 1–2 os., najwcześniejsze 24.04.1997 r. (AOr), najpóźniejsze 6.10.2010 r. (PK).
- Wodnik** *Rallus aquaticus*. Lęgowy. Przed powstaniem zbiornika notowano do 8 terytoriów, później 1–3 pary. W niektórych sezonach zimowały 1–3 ptaki (PK, RG).
- Kropiatka** *Porzana porzana*. 3 stwierdzenia odżywających się samców z części wschodniej zbiornika: 3.05.2005 r. (AD), 12.04.2010 r. (TŚ), 20.04.2010 r. (ŁK).
- Derkacz** *Crex crex*. W rejonie Podbagienka, przy rzece Trzebyczce notowano 1–2 odżywające się samce w latach 2006, 2007 i 2011. Pojedynczego samca słyszano też przy zachodnim brzegu w roku 2014.
- Kokoszka** *Gallinula chloropus*. Lęgowa. 4–6 par (większość na „Zatoce”). Kilka zimowych stwierdzeń, np. 18.01 i 10.02.2005 r. odpowiednio 2 i 1 os. w części północnej (RG).
- Łyska** *Fulica atra* – lęgowa, do 46 par. Maksymalną koncentrację liczącą ok. 1900 ptaków odnotowano 11.11.2014 r. (DK).
- Żuraw** *Grus grus*. 8 obserwacji od 1 do 7 ptaków, głównie w okresie kwiecień – maj.
- Ostrygojad** *Haematopus ostralegus*. 2 obserwacje 2 i 8.08.2010 r. w części północnej (PC, KJ).

- Sieweczka rzeczna** *Charadrius dubius*. Łęgowa. Przed zalaniem zbiornika na obszarze piaskowni notowano do 35 par (PK), aktualnie gniazduje do 10 par. Skrajne daty: 28.03.1999 r. (PK) – 4.09.2005 r. (JB).
- Sieweczka obrożna** *Charadrius hiaticula*. 2 i 4 ptaki widziano odpowiednio 24.08 i 11.09.2004 r. (PK).
- Siewnica** *Pluvialis squatarola*. 6.10.2002 r. w części północnej obserwowano 2 ptaki, a 19.10.2009 r. jednego (PK).
- Czajka** *Vanellus vanellus*. Łęgowa. Przed zalaniem zbiornika 8–12 par, po zalaniu do 5. Na przelotach wiosną od pierwszych dni marca, maksymalnie 68 migrujących ptaków (14.03.2004 r., PK). Później – w lipcu pojawiało się nieco więcej ptaków – np. ok. 50 widziano 21.07.2002 r. (PK) i 24.07.2005 r. (PK). Ostatnie ptaki stwierdzano pod koniec września.
- Biegus rdzawy** *Calidris canutus*. 1 ptaka widziano 11.09.2004 r. w części północnej zbiornika (PK).
- Piaskowiec** *Calidris alba*. Dwa stwierdzenia w części północnej 23.09.2008 r. (PK, RG) i 3.09.2010 r. (RG, PK).
- Biegus malutki** *Calidris minuta*. 4 stwierdzenia jesienne: po 1 ptaku widziano 11.09.2004 r. (PK), 3.10.2004 r. (AKH), 2.10.2008 r. (PK, KJ), dwa ptaki stwierdzono 23.09.2008 r. (PK).
- Biegus mały** *Calidris temminckii*. 4 stwierdzenia, w tym 2 wiosenne: np. w części północnej 1 ptak 4.05.2003 r. Po 2 os. widziano 19.07 i 27.08.2006 r. w rejonie „Zatoki” oraz 1 ptak 14.09.2009 r. koło Ratanic (PK).
- Biegus krzywodzioby** *Calidris ferruginea*. 3 obserwacje: 5 i 11.09.2004 r. odpowiednio 11 i 2 ptaki (AKH, PK), 27.07.2008 r. 1 os. w części wschodniej (KJ).
- Biegus zmienny** *Calidris alpina*. Nielicznie stwierdzany na przelotach: wiosną tylko dwa razy 4.05.2003 r. i 2.04.2009 r. w części północnej obserwowano po 1 ptaku (PK); jesienią ok. 20 stwierdzeń od pierwszej dekady sierpnia do pierwszej dekady października. Najwięcej, 11 os., widziano 5.09.2004 r. (PK).
- Batalion** *Philomachus pugnax*. 8 stwierdzeń, najwcześniejsze i najliczniejsze – 16 ptaków 26.03.2010 r. (PK), najpóźniejsze – 2 os. 11.09.2004 r. (PK).
- Bekasik** *Lymnocyptes minimus*. Łącznie około 30 stwierdzeń od 1 do 3 os., w tym ptaki zimujące w sezonach 2004/2005 i 2005/2006.
- Kszyk** *Gallinago gallinago*. Nielicznie przelotny, około 70 stwierdzeń. Zwykle widywano 1–2 ptaki, najczęściej (6 os.) zanotowano 21.07.2002 r. (PK). Wiosną od pierwszych dni marca do końca kwietnia, jesienią od końca czerwca do końca listopada. Zimą 2004/2005 i 2005/2006 notowano 1–2 os. na strumyku w części północnej. W przypadku tych sezonów trudno rozgraniczyć ostatnie jesienne i pierwsze wiosenne obserwacje od zimowania (PK).
- Rycyk** *Limosa limosa*. Tylko 2 stwierdzenia pojedynczych ptaków: 19.09.1995 r. (AO), 22.08.2008 r. (SK).
- Szlamnik** *Limosa lapponica*. 1 stwierdzenie pojedynczego osobnika 12.09.2010 r. w rejonie Piekła (TW).
- Kulik mniejszy** *Numenius phaeopus*. Dwa stwierdzenia: 30.04.2006 r. widziano 1 przelatującego ptaka (PK), 17.05.2011 r. obserwowano 1 os. w części północnej (PK).
- Kulik wielki** *Numenius arquata*. 7 stwierdzeń: pojedyncze ptaki widywano w sierpniu i wrześniu, dwa osobniki obserwowano w części północnej 7.09.2010 r. (MK).

- Brodzic śniady** *Tringa erythropus*. 9 stwierdzeń od 1 do 4 ptaków w okresie od czerwca do września.
- Krwawodziób** *Tringa totanus*. Lęgowy. Notowano do 5 par lęgowych, większość par w rejonie „Zatoki”. Skrajne daty: 21.03.2004 r. (PK) i 14.08.2006 r. (TŚ).
- Kwokacz** *Tringa nebularia*. Przelotny, około 30 stwierdzeń. Pojedyncze ptaki sporadycznie widywano wiosną, jesienią stwierdzany częściej (od lipca do pierwszych dni października). Najwięcej, 7 ptaków, widziano 21.08.2005 r. (PK).
- Samotnik** *Tringa ochropus*. Przelotny, ok. 20 obserwacji. Wiosną stwierdzany od końca marca do połowy kwietnia. Jesienią już od połowy czerwca do połowy sierpnia. Widywano od 1 do 3 ptaków.
- Łęczak** *Tringa glareola*. Przelotny. Wiosną od końca kwietnia do połowy maja, maksymalnie 13 ptaków 13.05.2005 r. (PK, BH). Jesienią od końca czerwca do pierwszych dni września. Największą koncentrację, liczącą 30 ptaków widziano 13.07.2006 r. (PK, TŚ).
- Brodzic piskliwy** *Actitis hypoleucos*. Przelotny. Wiosną od połowy kwietnia do połowy maja, maksymalnie 7 ptaków 5.05.2009 r. (PK). W pierwszych dniach maja notowano tokujące pary, ale później nie stwierdzano obecności ptaków. Jesienią pierwsze ptaki pojawiały się w pierwszej dekadzie lipca, a ostatnie w połowie października. Najwięcej – 8 os. zanotowano 31.08.2009 r. (PK).
- Kamusznik** *Arenaria interpres*. 1 stwierdzenie dorosłego ptaka na „Zatoce” 3.07.2008 r. (PK, AO).
- Płatkonóg sztyldzioby** *Phalaropus lobatus*. 15 i 21.08.2005 r. odpowiednio 3 i 6 młodocianych ptaków (JB, PK).
- Mewa mała** *Hydrocoloeus minutus*. Ponad 50 obserwacji pojedynczych ptaków i stad w okresie kwiecień – maj i wrzesień – listopad, największa liczebność – ok. 180 os. zanotowano 2.05.2012 r. (RG).
- Śmieszka** *Chroicocephalus ridibundus*. Lęgowa. W trakcie kontroli wysp stwierdzano od 800 do ponad 2000 par lęgowych (najwięcej w sezonie 2009 – 2115 par). W ostatnich latach liczebność maleje wraz z postępującym zarastaniem wysp oraz wzrostem liczebności mewy białogłowej. Przed 2006 r. notowano tutaj jedynie do kilkudziesięciu par i to nie w każdym sezonie.
- Mewa czarnogłowa** *Larus melanocephalus*. Lęgowa. W 2006 i 2007 roku na wyspach stwierdzono lęgi odpowiednio 1 i 2 par. Później nastąpił wzrost liczebności do 6 par w roku 2008 i ponowny spadek do 1 pary lęgowej w latach 2009 i 2011 związany prawdopodobnie z zarastaniem wysp. Kontrole w sezonach 2010, 2012–2014 nie wykazały lęgów tego gatunku.
- Mewa siwa** *Larus canus*. Przelotna. Obserwowana kilkadziesiąt razy, zwykle po kilka do kilkudziesięciu ptaków. Maksymalne zgrupowania liczyły do ok. 1000 os. 11.12.2007 r. (PK) oraz ok. 500 os. 5.04.2008 r. (PK).
- Mewa żółtonoga** *Larus fuscus*. Ponad 30 stwierdzeń od jednego do kilku ptaków, największa liczebność 10 os. 28.10.2011 r. (PK).
- Mewa srebrzysta** *Larus argentatus*. Kilka obserwacji 1–2 ptaków w okresie od października do stycznia.
- Mewa romańska** *Larus michahellis*. Jedno stwierdzenie jednego ptaka 20.08.2008 r. (PK, RG).
- Mewa białogłowa** *Larus cachinans*. Lęgowa. W 2006 r. odnotowano nieudaną próbę lęgu pierwszej pary. W kolejnych latach dochodziło do udanych lęgów i nastąpił znaczny wzrost liczebności, aż do około 100 par lęgowych w roku 2012. Później notowano spadek liczebności związany prawdopodobnie z zarastaniem wysp.

Fot. 2. Dorosła mewa czarnogłowa *Larus melanocephalus* w kolonii lęgowej na zb. Kuźnica Warężyńska (fot. M. Karetta)

Photo 2. Adult Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* in its breeding colony at Kuźnica Warężyńska Reservoir (fot. M. Karetta)

Rybitwa wielkodzioba *Hydroprogne caspia*. 1 obserwacja: 3.07.2008 r. 1 ptak w rejonie „Zatoki” (PK, AO).

Rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*. Lęgowa. W czasie eksploatacji wyrobiska stwierdzano do 2 par lęgowych. W kolejnych latach obserwowano wzrost liczebności do maksymalnego poziomu 80 par lęgowych w latach 2008 i 2009 (PK). W sezonie 2013 wykazano kilkanaście par lęgowych (RG).

Rybitwa popielata *Sterna paradisea*. Stwierdzona raz: 3.10.2007 r. 1 juv. w części południowej (RG, PK).

Rybitwa białoczelną *Sternula albifrons*. W części południowej na obecnie zatopionych wyspach w 2005 r. stwierdzono lęg 1 pary zakończony sukcesem (jedno pisklę) (PK) Poza tym dwukrotnie widziano po 2 dorosłe ptaki: 2.07.2006 r. (PK, DK) i 28.04.2007 r. (PK) i raz pojedynczego ptaka 28.07.2009 r. (TŚ).

Rybitwa białowąsa *Chlidonias hybrida*. Ponad 30 stwierdzeń 1–10 osobników od kwietnia do września.

Rybitwa czarna *Chlidonias niger*. Przelotna. Spotykana na zbiorniku od kwietnia do września. Największe stado odnotowano 29.08.2007 r. – ok. 75 os. (PK), najwcześniejsza obserwacja 12.04.2012 r. (PK).

Rybitwa białoskrzydła *Chlidonias leucopterus*. Kilkanaście obserwacji w okresie od kwietnia do lipca, maksymalnie 45 ptaków 9.05.2010 r. (PK).

Turkawka *Streptopelia turtur*. Kilukrotnie obserwowano 1–2 ptaki w okolicy Podbagienka i Piekła, gdzie w sezonie 2009 stwierdzono lęg (ŁK).

Zimorodek *Alcedo atthis*. Lęgowy, 1–2 pary. Dnia 18.05.2009 r. obserwowano dorosłego ptaka karmiącego podloty w pobliżu nory (PK, TŚ).

Dudek *Upupa epops*. Lęgowy. W różnych latach stwierdzano 1–2 pary. Przed zalaniem zbiornika notowano 3–4 terytoriów. Ptaki gniazdowały między innymi w stertach gruzu we wschodniej części zbiornika.

Fot. 3. Dudek *Upupa epops* na stercie gruzu, w której umieszczone było gniazdo przy zb. Kuźnica Warężyńska, 16.06.2008 r. (fot. M. Karetta)

Photo 3. Hoopoes *Upupa epops* at the Kuźnica Warężyńska Reservoir nesting among piles of rubble, 16.06.2008 (fot. M. Karetta)

Krętogłów *Jynx torquilla*. W rejonie zbiornika corocznie 1–2 pary lęgowe.

Lerka *Lullula arborea*. Lęgowa. Na obrzeżach zbiornika oraz w rejonie „Zatoki” notowano 7–12 śpiewających samców. Skrajne daty: 29.02.2008 r. (PK) – 23.10.2005 r. (PK).

Brzegówka *Riparia riparia*. Lęgowa. Przed zalaniem wyrobiska istniało więcej skarp i w części północnej notowano nawet do 1600 nor w kilku koloniach. W latach późniejszych stwierdzano 275–600 nor. Zdecydowana większość ptaków gnieździła się w części północnej na brzegu wschodnim. Na „Zatoce” i wyspach w niewielkich skarpach jedynie do ok. 50 norek.

- Świergotek polny** *Anthus campestris*. Przed zalaniem wyrobiska obserwowano 2 śpiewające samce. W latach 2002–2006 notowano nadal 2 terytoria (widziano także ptaki noszące pokarm), przy czym odpowiedni dla tego gatunku obszar uległ znacznej redukcji. W 2007 r. dokonano już tylko 1 obserwacji – 14.05 widziano 2 os. (PK). Po roku 2007 gatunku tego nie notowano.
- Siwerniak** *Anthus spinoletta*. 4 stwierdzenia: po 1 ptaku w cz. N widziano 22.12.2004 r. (PK, SB), 2.01.2005 r. (PK, RG), 1.12.2005 r. (PK), 9.02.2006 r. (PK).
- Jemiołuszka** *Bombycilla garrulus*. Tylko dwa stwierdzenia: 2 przelatujące ptaki 5.12.2004 r. i ok. 70 os. żerowało k. Marianek 4.01.2007 r. (PK).
- Pliszka żółta** *Motacilla flava*. Łęgowa. Pliszka „tundrowa” *M. f. thunbergi* – obserwowana w okolicy zbiornika trzy razy (PK, RG, DK).
- Słowik rdzawy** *Luscinia megarhynchos*. Łęgowy, na obrzeżach zbiornika notowano 2–4 śpiewających samców (PK).
- Podróżniczek** *Luscinia svecica*. W latach 2003–2006 notowano do 6 śpiewających samców w części wschodniej. Aktualnie po zalaniu większej części tego rejonu stwierdza się tam do 2 samców. Najwcześniej odnotowano 1 ptaka 1.04.2007 r. (PK).
- Kłaskawka** *Saxicola rubicola*. Łęgowa. Notowano do 8 par łęgowych.
- Białorzotka** *Oenanthe oenanthe*. Łęgowa. W różnych sezonach notowano do 9 par na kamienistym brzegu zachodnim (PK).
- Świerszczak** *Locustella naevia*. Łęgowy. Notowano 6–7 śpiewających samców, głównie na obrzeżach północnych (PK).
- Brzęczka** *Locustella luscinioides*. Możliwie łęgowa. 13.05.2005 r. słyszano 1 śpiewającego samca (PK).
- Rokitniczka** *Acrocephalus schoenobaenus*. Łęgowa. Notowano 2–4 śpiewających samców (PK).
- Łozówka** *Acrocephalus palustris*. Łęgowa. Stwierdzano 3–10 śpiewających samców (PK).
- Trzcinniczek** *Acrocephalus scirpaceus*. Łęgowy. Notowano 2–6 śpiewających samców (PK).
- Trzciniak** *Acrocephalus arundinaceus*. Łęgowy. Notowano 15–19 śpiewających samców, najwięcej na „Zatoce” (PK).
- Jarzębka** *Sylvia nisoria*. Prawdopodobnie łęgowa. Na obrzeżach północno-zachodnich stwierdzano 2–3 śpiewające samce.
- Remiz** *Remiz pendulinus*. Łęgowy, 1–2 pary.
- Gąsiorek** *Lanius collurio*. Łęgowy, na obrzeżach zbiornika gniazduje do 7 par.
- Srokosz** *Lanius excubitor*. Łęgowy, 1–3 par. Dawniej łęgowy w wyrobisku. Zimujące srokosze notowano na obrzeżach w części północnej.
- Szczygieł** *Carduelis carduelis*. Łęgowy na obrzeżach. Poza sezonem notowano większe stada – 19.09.1999 r. ok. 230 ptaków (PK), 4.10.1998 r. ok. 150 os. (PK) oraz 1.10.2005 r. ok. 130 os. (PK).
- Rzepołuch** *Carduelis flavirostris*. Przelotny. Stwierdzony 9 razy w okresie od listopada do marca: maksymalnie 31 os. 9.11.2003 r. (PK).
- Czczotka** *Carudelis flammea*. Przelotna. Stwierdzona ponad 30 razy, największe stada odnotowano podczas nalotu tego gatunku na przełomie 2005 i 2006 r. – 200 i 150 ptaków stwierdzono odpowiednio 25.12.2005 r. (PK) i 2.01.2006 r. (PK).
- Śnieguła** *Plectrophenax nivalis*. Przelotna. Stwierdzona 8 razy w okresie od listopada do marca: maksymalnie 18 os. 13.11.2004 r. (PK).
- Potrzos** *Emberiza schoeniclus*. Łęgowy. Notowano 10–19 par łęgowych. Sporadycznie spotykany zimą. Największe stado odnotowano 26.03.2006 r. – ok. 75 ptaków (PK).

Ogółem na terenie badań stwierdzono 202 gatunków ptaków (w tym 104 lęgowe lub prawdopodobnie lęgowe). 43 gatunki wymienione są w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej, z czego lęgowych (gniazda z jajami, karmienie piskląt, obserwacje podlotów) 8 gatunków (mewa czarnogłowa, rybitwa rzeczna, rybitwa białoczelna, lerka, gąsiorzek, świergotek polny, zimorodek), a prawdopodobnie lęgowych (obserwacje śpiewających/odzywających się w sezonie lęgowym samców, zaniepokojonych par, ptaków budujących gniazda) 7 gatunków (bąk, bączek, błotniak stawowy, kropiatka, derkacz, podróżniczek, jarzębatka).

Poza wymienionymi w zestawieniu, do lęgowych bądź prawdopodobnie lęgowych gatunków należą: bażant *Phasianus colchicus*, krogulec *Accipiter nisus*, myszołów *Buteo buteo*, sierpówka *Streptopelia decaocto*, kukułka *Cuculus canorus*, dzięcioł zielony *Picus viridis*, dzięcioł duży *Dendrocopos major*, dzięciołek *Dendrocopos minor*, skowronek *Alauda arvensis*, dymówka *Hirundo rustica*, oknówka *Delichon urbicum*, świergotek drzewny *Anthus trivialis*, pliszka siwa *Motacilla alba*, strzyżyk *Troglodytes troglodytes*, rudzik *Erithacus rubecula*, kopciuszek *Phoenicurus ochruros*, pokląskwa *Saxicola rubetra*, kos *Turdus merula*, kwiczoł *Turdus pilaris*, śpiewak *Turdus philomelos*, zaganiacz *Hippolais icterina*, piegża *Sylvia curruca*, cierniówka *Sylvia communis*, gajówka *Sylvia borin*, kapturka *Sylvia atricapilla*, świstunka leśna *Phylloscopus sibilatrix*, pierwsonek *Phylloscopus collybita*, piecuszek *Phylloscopus trochilus*, mysikrólik *Regulus regulus*, muchołówka szara *Muscicapa striata*, muchołówka żałobna *Ficedula hypoleuca*, raniuszek *Aegithalos cau-*

datu, czarnogłówka *Poecile montanus*, czubatka *Lophophanes cristatus*, bogatka *Parus major*, modraszka *Cyanistes caeruleus*, kowalik *Sitta europaea*, pełzacz leśny *Certhia familiaris*, pełzacz ogrodowy *Certhia brachydactyla*, wilga *Oriolus oriolus*, sójka *Garrulus glandarius*, sroka *Pica pica*, szpak *Sturnus vulgaris*, wróbel *Passer domesticus*, mazurek *Passer montanus*, zięba *Fringilla coelebs*, kulczyk *Serinus serinus*, dzwonec *Chloris chloris*, makolągwa *Carduelis cannabina*, grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*, trznadel *Emberiza citrinella*.

Listę uzupełniają niełęgowe: jastrząb *Accipiter gentilis*, grzywacz *Columba palumbus*, uszatka *Asio otus*, jerzyk *Apus apus*, dzięcioł czarny *Dryocopus maritus*, świergotek łąkowy *Anthus pratensis*, pokrzywnica *Prunella modularis*, drożdżik *Turdus iliacus*, sikora uboga *Poecile palustris*, kawka *Corvus monedula*, gawron *Corvus frugilegus*, wrona siwa *Corvus cornix*, kruk *Corvus corax*, jer *Fringilla montifringilla*, czyż *Carduelis spinus*, gil *Pyrhulla pyrhulla*, krzyżodziób świerkowy *Loxia curvirostra*, potrzyszcz *Emberiza calandra*.

Dyskusja

Obserwacje ptaków na zbiorniku Kuźnica Wareżyńska wykazały, że jest to ważne miejsce występowania ptaków wodno-błotnych w województwie śląskim. Obecność licznych i trudno dostępnych wysepek (fot. 2) przy wschodnim brzegu stanowi ważne lęgowisko mew: śmieszki, czarnogłowej i białogłowej oraz rybitwy rzecznej. Porównywalnie duże populacje tych gatunków zasiedlają tylko dwa inne zbiorniki w województwie śląskim – Goczałkowicki i Poraj (Betleja

Fot. 4. Widok na wyspę z kolonią mew na zb. Kuźnica Warężyńska, 29.04.2009 r. (fot. M. Karetta)

Photo 4. The island with gull colony at the Kuźnica Warężyńska Reservoir, 29.04.2009 (fot. M. Karetta)

i in. 2014, J. Betleja – inf. niepubl.). Do wyjątkowych należy przypadek lęgu rybitwy białoczelnej, co jest jedynym znanym stwierdzeniem gniazdowania na Górnym Śląsku i w całym województwie. Stałe lęgowiska tego gatunku na Śląsku znajdują się tylko na Zbiorniku Mietkowskim i zbiornikach w powiecie nyskim (Orłowski i Gębski 2010, Kopij 2012). Ze względu na lęgi mewy czarnogłowej na fragmencie zbiornika ustanowiono ostoję ptaków o znaczeniu międzynarodowym (Kmieć i in. 2010). Kuźnica Warężyńska jest również ważnym stanowiskiem lęgowym zausznika i perkoza rdzawoszyjnego na Górnym Śląsku. Prócz stawów w do-

linie górnej Wisły gatunki te gnieźdzą się jeszcze tylko na kilku stanowiskach, z łączną liczebnością nie przekraczającą 30 par (Kartoteka Awifauny Śląska). Interesujące wydają się próby skolonizowania zbiornika przez kormorany. Odnotowano rzadkie próby lęgów naziemnych (Cramp 2009).

Na terenie piaskowni przed powstaniem zbiornika Kuźnica Warężyńska istniały bardzo liczne kolonie brzegówki, których liczebność przekraczała 1500 par. Plasowało to piaskownię jako jedno z większych lęgowisk tego gatunku na Śląsku (Dyrz i in. 1991).

Zbiornik nie jest ważnym stanowiskiem lęgowym dla ptaków blaszkodziobych Anseriformes. Nie stwierdzono tu lęgów gęgawy, która zasiedla obecnie większość dużych zbiorników i stawów w konurbacji górnośląskiej (S. Beuch – inf. niepubl.), a tutejsze populacje łabędzia niemego, krzyżówki, czernicy i głowienki są w skali regionu nieznaczące. Zbiornik jest za to szczególnie licznie wykorzystywany przez grążyce w okresie jesienno-zimowym, kiedy to zanotowano koncentracje do 800 głowienek i 650 czernic. W ich stadach dwukrotnie udało się stwierdzić obecność czerniczki, co było odpowiednio drugim i piątym stwierdzeniem tej kaczki w Polsce (Komisja Faunistyczna 2006, 2009).

Zbiornik Kuźnica Warężyńska, podobnie jak sąsiadujące z nim zbiorniki Pogoria I, II i III, nie ma znaczenia dla przelotnych i zimujących stad gęsi. Ptaki te zwykle mijają ten zbiornik, nie siadając na tafli. Na oddalonym zaledwie o 15 km na północny-zachód zb. Świerklaniec gęsi odpoczywają corocznie, choć niezbyt licznie, tworząc stada do maksymalnie 150 osobników (Szlama i in. 2006, S. Beuch, inf. niepubl.). Z kolei na zb. Dzierżno Duże (40 km na zachód) o powierzchni porównywalnej ze zb. Kuźnica Warężyńska znajduje się jedno z ważniejszych noclegowisk gęsi na Śląsku, skupiające stada do maksymalnie 15 tysięcy osobników (Ławicki i in. 2012). Różnice te wynikają najprawdopodobniej z dostępności odpowiednich żerowisk w pobliżu tych zbiorników. Wokół zb. Kuźnica Warężyńska brakuje wielkopowierzchniowych pól uprawnych, zwłaszcza upraw kukurydzy, które w sezo-

nie migracji gęsi są jednym z ważniejszych miejsc żerowania tych ptaków.

Spośród ptaków wróblowych gniazdujących na zbiorniku na uwagę zasługuje podróżniczek, dla którego Kuźnica Warężyńska jest jednym z pięciu miejsc występowania w konurbacji górnośląskiej (Beuch 2012). Jego populacja na opisywanym zbiorniku jest jednak silnie zagrożona z powodu sukcesji roślinności drzewiastej w miejscach, które do tej pory zasiedlał. Problem sukcesji roślinności (głównie samosiejek osiki *Populus tremula*, brzozy *Betula pendula* i sosny *Pinus sylvestris*) jest również czynnikiem limitującym lęgowe populacje mew i rybitw. Na wyspach, do tej pory licznie zasiedlanych przez śmieszkę i mewę białogłową, jest coraz mniej otwartych przestrzeni do założenia gniazda. Przekłada się to na coraz mniejszą notowaną w ostatnich sezonach liczebność gniazd tych ptaków. Dodatkowym czynnikiem jest z pewnością obecność norki amerykańskiej. Udokumentowano zniszczone lęgi mew, krakwy i zauszników spowodowane działalnością tego ssaka (martwe ptaki przy gniazdach).

Zbiornik Kuźnica Warężyńska jest też coraz intensywniej wykorzystywany pod kątem rekreacyjnym. Wędkarze często korzystają z wysp zasiedlanych przez ptaki, a tafla jest w sezonie wakacyjnym użytkowana przez amatorów sportów wodnych. Może mieć to duże znaczenie limitujące np. dla lęgowych populacji kaczek, przepłaszanych z miejsc lęgowych jeszcze przed założeniem gniazd. Podobną presję na gatunki lęgowe północnej części wschodniego, piaszczystego brzegu zbiornika wywierają quady i samochody terenowe.

Paweł Kmieciak (1983–2012) był związany z Kuźnicą Warężyńską jeszcze zanim powstał w tym miejscu zbiornik wodny. Mieszkał w jej najbliższym sąsiedztwie i to właśnie ta okolica była najczęstszym celem jego ptasich wypraw i przedmiotem badań. Po zalaniu zbiornika Paweł stał się opiekunem tego miejsca, walczył z sukcesem o przyznanie mu rangi ostoi. Na

wyspach prowadził obrączkowanie mew i rybitw, monitoring innych gatunków lęgowych. W maju 2012 roku podczas jednej z takich wypraw utonął. Ogromna część danych wykazanych w niniejszej pracy pochodzi od Pawła, który chciał, ale nie zdążył ich opublikować za życia. Kuźnica już nigdy nie będzie miała takiego miłośnika, przyjaciela i obrońcy.

Literatura

- Betleja J., Król J., Kohut J., Schneider G.** 2014. Ptaki Zbiornika Goczałkowickiego. Ptaki Śląska 21: 5–68.
- Beuch S.** 2012. Rozmieszczenie, liczebność i środowisko podrózniczka *Luscinia svecica* w kurnbacji górnośląskiej. Ptaki Śląska 19: 79–94.
- Cramp S.** 2009. Birds of the Western Palearctic. BirdGuides [CD ROM]. Oxford University Press, Oxford.
- Czyłok A., Tyc A., Tyc A., Kulpiński K., Kmieciak P.** 2007. Szczegółowa waloryzacja przyrodnicza obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej, położonych nad zbiornikiem Kuźnica Warężyńska (w granicach administracyjnych Dąbrowy Górniczej). Urząd miejski w Dąbrowie Górniczej, Sosnowiec.
- Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J.** 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski. Wrocław.
- Kmieciak P.** 2009a. Przyroda Zbiornika Kuźnica Warężyńska Cz. 1. Ptaki lęgowe. Przyroda Górnego Śląska. 55: 10–11.
- Kmieciak P.** 2009b. Przyroda Zbiornika Kuźnica Warężyńska Cz. 2. Ptaki przelotne i zimujące. Przyroda Górnego Śląska. 56: 8–9.
- Kmieciak P., Gwóźdź R., Krajewski Ł., Kurlej D.** 2010. Zbiornik Kuźnica Warężyńska. W: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.) Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
- Komisja Faunistyczna.** 2006. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2005. Not. Orn. 47: 97–124.
- Komisja Faunistyczna.** 2008. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2007. Not. Orn. 49: 81–115.
- Komisja Faunistyczna.** 2009. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2008. Not. Orn. 50: 111–142.
- Kondracki J.** 2002. Geografia regionalna Polski. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kopij G.** 2012. Awifauna lęgowa Ziemi Nyskiej. Chronimy Przyr. Ojcz. 68: 259–287.
- Ławicki Ł., Wylegała P., Wuczyński A., Smyk B., Lenkiewicz W., Polakowski M., Kruszyk R., Rubacha S., Janiszewski T.** Rozmieszczenie, charakterystyka i status ochronny noclegowisk gęsi w Polsce. Orn. Pol. 53: 23–38.
- Orłowski G., Gębski P.** 2010. Zbiornik Mietkowski. W: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.) Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
- Stawarczyk T.** 2001. Ornitologiczna waloryzacja akwenów Śląska. Ptaki Śląska 13: 5–18.
- Szlama D., Belik K., Grochowski T., Kokoszka K., Kościelny H., Ochmann A., Ostański M., Skóra M., Wojtczak J.** 2006. Ptaki Zbiornika Świerklaniec. Ptaki Śląska 16: 71–90.